

# Çeviri Edebiyat Ülke Edebiyatının Canlandırıcı Bir Parçasıdır

Turgay KURULTAY\*

Çocuk gençlik edebiyatı (ÇGE) çevirisinin sorunları çok geniş bir konu. Ne tür metinlerin çevrildiğinden, çeviriye yaklaşıma ve çevirmenlerin profiline, Türkçe’de oluşan ÇGE ile çeviri edebiyat arasındaki etkileşimine, metinlerin çocuklar tarafından nasıl anlaşıldığından, (oto) sansüre ve bu alandaki metinlerde yaygın bir sorun olan intihale kadar çok çeşitli yönleri var. Bütün bu konu alanlarında aksayan, değişmesi ve iyileşmesi gereken noktalara işaret etmek de mümkün. Ama her şeyden önce bugün güçlü ve zengin bir çeviri ÇGE var Türkçede. Bundan 20-30 yıl önce durum ciddi ölçüde farklıydı. Dolayısıyla bugünün sorunları da bu gelişmeyle birlikte düşünülmesi.

Genelde de Türkçe edebiyatta çevirinin ağırlığı bilinir. ÇGE’de bu ağırlık çok daha fazla. Türkiye’de/Osmanlı’da kendi başına bir alan olarak ÇGE’nin doğuşu da doğrudan Batı’dan metinlerinin aktarılmasıyla (çeviri, uyarlama, bire bir etkilenme) ortaya çıktığı için bunda şaşacak bir şey yok. Ama tabii zamanla yerli ÇGE kendi içinde gelişme gösterdi ve edebiyatın çeşitli konu ve tarzları burada da belli ölçüde karşılık buldu. Buna rağmen (biraz fazla genelleme olacak ama) yerli ürünlerle çeviri metinler arasında anlayış, çocuğa yaklaşım açısından dikkat çekici farklar bugün de var. Çocuğa göre anlatım ve çocuğu özne olarak dikkate alan yazma biçimi açısından çeviri edebiyatın asıl kaynak olduğunu bugün için de söyleyebiliriz. Bu yaklaşımı iyi temsil eden yerli yazarlar ve metinlerimizin de artık az olmadığını ekleyerek.

ÇGE’nin ciddiye alınan bir edebiyat alanı olma yolunda mesafe kaydettiğini, ama yine bu açıdan ciddi sorunlarımız olduğunu söylemek gerek. Çocuk kitabı yazarlığına yoğunlaşan ve kendini geliştirme ihtiyacı duyarak bu işi yapan yazarların artması gerek. Burada da çeviri ÇGE’ye iş düşüyor. Bu metinlerin sadece çocuklar ve gençler tarafından değil, yazarlar tarafından da okunması, eleştirel değerlendirilmesi bu etkileşimi güçlendirecektir. Daha fazla ve daha bilinçli edebiyat eleştirisinin gelişmesiyle bu süreç hız kazanabilir. Dolayısıyla bu alanda çalışan ve edebiyat eleştirisi de yazan araştırmacılara, filologlara ihtiyaç var.

ÇGE’de çevirinin böylesine ağırlıklı yeri olması zaman zaman kaygı ve itiraz konusu da oluyor. Bir toplumun kendi devamlılığı için yatırım yaptığı çocukların kültürel ve zihinsel olarak “dış kaynaklar”dan beslenmesinin yabancılaşmaya, yozlaşmaya yol açacağı bazen son derece ak-kara mantığı içinde ve özcü bir “biz” kavramıyla dile gelebiliyor. Yerli edebiyat daha fazla gelişse ve çevirilerin ağırlığı azalsa keşke (tabii görsel sanatlar ve diğer medya içeriklerinde de aynı şey geçerli). Ama buradan hareketle başka ülke yazarlarını ve edebiyat metinlerini “yozlaşma tehlikesi” olarak görmek hem tarih dışı bir bakış, hem de çocuğa güvensizliğin bir diğer ifadesi.

\* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Her metin oluştuğu ortamın az veya çok izlerini taşıdığı için bu metinlerin çevirisinde çocuk okura uygunluk, üzerinde durulması gereken temel bir sorun. Çocuk edebiyatı özelinde düşünüldüğünde çocuğun daha doğrudan bir okuma-anlama edimi içinde olması, metinlerin aktarımında çevirmene güçlü bir iletişimci ve tabii edebiyatçı rolü yüklüyor. Bu noktada da doğal olarak farklı çevrelerin, farklı yaklaşımları devreye giriyor. Önemli olan burada çevirmenin rolünün ciddiye alınması ve çocuk kitabı çevirisinin “basit çocuk dili”yle yapılan kestirme bir iş olduğu yanlışlığına karşı bir şeyler yapılması. Bu açıdan da iyileşmeler olduğu kanısındayım, ama bu sorun hâlâ yaygın olarak karşımızda maalesef.

Türkiye’de ÇGE’nin tipik ve öteden beri varolan bir özelliği, klasiklerin ağırlığı. Klasikler yayıncı için güvenli bir alan yaratıyor, aileler ve öğretmenler de bu metinleri hem daha fazla tanıdıklarından hem de eğitsel işlevlerinden dolayı öne çıkarıyorlar. Bunlar için telif ödenmemesi de işin kolayına kaçan yayıncılar için ek bir cazibe. Klasiklerin okunmasında daha ölçülü ve seçici olunması gerektiğini düşünüyorum. Bu metinlerin çocuğa seslenme gücü üzerinde düşünmek gerek. Güncel edebiyat metinlerinin çok daha ağırlık kazanması gerektiğini savunuyorum. Bu açıdan son dönemlerde çok hızlı olumlu bir gelişme de var. Yine de şu saptamayı rahatlıkla yapabiliriz: Yerli edebiyatta güncel metinler çok öndeyken, çeviri metinlerde klasikler, güncel metinlere göre hâlâ baskın. Klasikleri önemsizleştirme anlamına gelmez bu söylediğim. Günümüz yazarları zaten klasikleri kendi süzgeçlerinden geçirip oradaki değerleri, anlatım olanaklarını kendi metinlerine açık ve örtük göndermelerle taşıyorlar. Çeviri ÇGE güncel metinlerde de klasiklerin değerini çok daha güçlü düzeyde temsil ediyor.

Bugünkü manzaraya baktığımda en çok üzerinde durmamız gereken konulardan biri olarak, çocuk gerçekliği edebiyatta daha fazla karşılık bulmalı. Bugün Türkçedeki duruma bakıldığında çocuk edebiyatı hâlâ çocuksuluğun, fantezi ve macera öykülerinin oluşturduğu bir alan özelliği taşıyor. Çocuk dünyasının kendi sorunlarına eğilen “sorun odaklı metinler”in sayısında son dönemlerde belirgin bir artış olmakla beraber yapılması gereken çok şey var. Burada yine çeviri ÇGE kestirme bir kaynak olarak karşımıza çıkıyor. Ama tam da kültürel ortam farkları, değer yargıları ve çocuğa bakış farkları bu tür metinlere karşı temkinli olmayı, ön yargıları, itirazları beraberinde getiriyor. Ve çocuk dünyasında şiddet, aşk, ölüm, çocuk cinselliği, cinsel istismar gibi sorun odaklı edebiyat marjinal bir alan olarak kalıyor. Bu tür metinlerin çevirisinde çevirmeni ve yayıncıyı zorlayan unsurlar olması doğal; başka toplumların çocuğa ve bu sorun alanlarına bakışında normalleşmiş tutumlar Türkiye için aynı biçimde geçerli olmayabilir. Ama “çocuğu koruma”, “toplumun değerlerinin aşılması” gibi kaygılarla bu tür metinlere karşı ilgisizlik hatta reddedici tutum ciddi bir sorun. İyi metin seçimleriyle, iletişim odaklı çevirilerle bu alanda daha fazla çalışma yapılması çocuklarımızın da, toplumumuzun da hayrına olur. Bunun için çocukların, gençlerin ihtiyacı ve okuma tercihleri bakımından bir eksiklik olmadığı kanaatindeyim.